

IMPACTUL CONFLICTULUI DIN UCRAINA ASUPRA DESFĂȘURĂRII PROCESULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT MILITAR UNIVERSITAR SUPERIOR – ADAPTAREA ARTEI OPERATIVE MARITIME LA DINAMICA ACȚIUNILOR MILITARE MODERNE –

Comandor dr. Lucian Valeriu SCIPANOV

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București
DOI: 10.55535/GMR.2022.4.16*

Observând evoluția acțiunilor militare din conflictul din Ucraina, se simte nevoia valorificării lecțiilor identificate ca urmare a modalităților inovative de aplicare a principiilor artei militare, în condițiile războiului real. Astfel, în cadrul acestui demers, mi-am propus să identific modul în care evoluția conflictului din Ucraina a influențat arta militară în general. În esență, acest demers se constituie într-un corolar al rezultatelor obținute în urma contribuției personale la dezvoltarea cunoașterii în domeniul științelor militare.

Analizând situația existentă, în urma unor evaluări ale potențialului capacităților naționale de răspuns în cazul unui conflict armat în proximitatea Mării Negre, am identificat modalități didactice de actualizare a conținuturilor doctrinare. Demersul didactic a avut la bază cel mai la îndemână instrument de validare a cercetării, jocul de război, prin testarea unor scenarii tactice, experimentate în conflictul ruso-ucrainean.

Din punct de vedere didactic, rezultatul a fost util actualizării programelor analitice la programele de masterat, însă câștigul cercetării este în domeniul acțional-structural, privind modalități de răspuns în mediul maritim cu capacitățile existente sau identificarea nevoilor de capacități, subliniind importanța cooperării genurilor și categoriilor de forțe pe timpul operației întrunite de apărare la litoral.

Cuvinte-cheie: doctrine, concepte, artă operativă maritimă, programe analitice, master de comandă.

INTRODUCERE

În cadrul acestui demers, mi-am propus să identific modul în care evoluția conflictului din Ucraina a influențat arta militară, în general, subliniind adaptarea doctrinară și a conținuturilor educaționale, în special. În esență, acest demers se constituie într-un corolar al rezultatelor obținute ca urmare a contribuției la dezvoltarea cunoașterii în domeniul științelor militare, urmărind modul de aplicare a principiilor artei militare în raport cu evoluția conflictului din Ucraina.

În calitate de cadru didactic universitar, am urmărit evoluția acțiunilor militare din conflictul din Ucraina, valorificând utilitatea lecțiilor identificate ca urmare a modalităților inovative de aplicare a legilor luptei armate, în condițiile războiului real.

Plecând de la acest cadru, am constatat nevoia adaptării conceptelor doctrinare la dinamica acțiunilor militare contemporane. Acest aspect a determinat actualizarea programelor analitice de pregătire a viitorilor lideri militari pentru programul de masterat conducere-interarme forțe navale. Actualizarea conținuturilor educaționale a fost însă un proces de durată, bazat pe experiența dobândită pe timpul derulării proceselor educaționale, în principal pe timpul studiilor aplicative, exercițiilor și jocurilor de război desfășurate în cadrul disciplinelor de artă militară în Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

Urmărind modul de acțiune al forțelor militare implicate, am constatat utilizarea unor tactici militare clasice în condițiile unor amenințări moderne, prin adaptarea acestora la evoluția caracteristicilor teatrului de operații. Soluțiile militare de răspuns au fost structurate pe cele trei paliere ale acțiunilor militare – strategic, operativ și tactic. Aceste opțiuni militare au reprezentat modele de analiză în acest demers.

Utilizând aceste modele, analizând situația existentă și efectele produse, am considerat oportun să transpun în situații ipotetice modalități de acțiune a unor capacități naționale în raport cu amenințările identificate. În urma unor metodologii de evaluare a potențialului capacităților naționale de răspuns în cazul unui conflict armat în proximitatea Mării Negre, am identificat modalități didactice de actualizare a conținuturilor doctrinare. Demersul didactic a avut la bază metode de cercetare adaptate domeniului științe militare, utilizând cel mai la îndemână instrument de validare a cercetării – jocul de război (Scipanov, Totir, 2022), prin testarea unor scenarii tactice, experimentate în conflictul ruso-ucrainean.

Rezultatele cercetării au căpătat valoare științifică prin originalitatea concluziilor, structurate în funcție de domeniul de aplicare. Din punct de vedere didactic, rezultatul a fost util actualizării programelor analitice la programele de masterat. Pe timpul procesului educațional, am intervenit permanent pentru rafinarea conținuturilor educaționale, efectul fiind eficientizarea procesului educațional în raport cu evoluția artei militare. Din punct de vedere al artei militare, rezultatul este util actualizării conceptelor doctrinare și validării unor teorii prin adaptarea la dinamica mediului operațional. Prin aceasta, consider că am contribuit la adaptarea artei operative maritime la dinamica acțiunilor militare moderne.

Noutatea cercetării se identifică în domeniul acțional-structural. Am identificat noi modalități tactice și operative de răspuns cu efecte la nivel strategic, adaptate mediului maritim. Am valorificat potențialul de luptă al capacităților navale existente sau am identificat nevoile de capacități prin care componenta navală contribuie la acțiunile militare, subliniind importanța cooperării genurilor și categoriilor de forțe pe timpul operației întrunite de apărare la litoral.

Valorificând rezultatele aplicării artei operative maritime în procesul educațional, am contribuit la dezvoltarea cunoașterii în domeniu și adaptarea artei militare la evoluția științei militare în raport cu evenimentele din proximitatea graniței euroatlantice, cunoaștere pe care o transpunem în abilitățile studenților masteranzi.

ACTUALIZAREA PROCESULUI EDUCAȚIONAL LA EVOLUȚIA ARTEI MILITARE

În demersul meu, voi pleca de la premisa că procesul educațional din Universitatea Națională de Apărare „Carol I” asigură permanent o pregătire completă și complexă a specialiștilor militari, prin consolidarea cunoștințelor din domeniul securității naționale, valorificând potențialul existent în cadrul genurilor de forțe existente în categoriile de forțe armate.

În lumina evenimentelor din Ucraina, se simte nevoia actualizării conținuturilor educaționale, valorificând lecțiile învățate și experiența de arme a vecinilor noștri. Domeniul maritim s-a aflat în atenția Departamentului Forțe Navale al Facultății de Comandă și Stat Major din Universitatea Națională de Apărare „Carol I” încă de la începuturile divergențelor regionale, de la anexarea Crimeii, în 2014, și a continuat odată cu evoluția evenimentelor din proximitatea Mării Negre (Totir, Scipanov, 2022).

Având fundamente științifice și legislative, demersul cadrelor didactice a vizat permanent actualizarea curriculumului universitar, în special pentru programul

de masterat, unde sunt pregătiți viitorii lideri ai Forțelor Navale. Mai mult de atât, în urma observării evoluției conflictului aflat în desfășurare, dar și a modului de reacție a principalilor actori implicați, s-au putut extrage o serie de concluzii care s-au constituit în rezultate ale cercetării în domeniul securității maritime.

Din punct de vedere didactic, pe baza profilului absolventului stabilit de principalul beneficiar (Statul Major al Apărării/SMAp.), au fost stabilite noi rezultate ale învățării, în raport cu competențele (ESDC, 2021) pe care urmărim să le obținem prin paleta de discipline pe care le gestionăm în cadrul programului de master de conducere.

Urmărind metodologia necesară utilizării principiilor și normelor conducerii militare de nivel tactic interarme, operativ-întrunit și strategic în timp de pace, criză și război, am constatat nevoia reorganizării conținuturilor educaționale ale programului de masterat de conducere existent, prin trecerea la o nouă paradigmă a profilului absolventului de master de comandă/MC. Astfel, conform concepției de modernizare a învățământului militar, am lansat provocarea cadrelor didactice de a contura un nou conținut educațional, bazat pe principii care să se adapteze noilor provocări ale securității regionale, răspunzând solicitării beneficiarului principal, SMAp., de a pregăti luptători în condițiile războiului modern.

Plecând de la funcțiuni ale luptei, specifice diferitelor medii de operare, în raport cu tipurile de amenințări, scopul acțiunii, sarcinile specifice fiecărei structuri participante, pe relația de comandă și control/C2 național, viitorul absolvent de MC să fie în măsură să identifice mijloacele necesare îndeplinirii misiunii încredințate, prin evaluarea și compararea efectelor planificate cu cele obținute. Mai mult, cunoscând particularitățile genurilor de forțe desemnate în cadrul unei operații, să fie capabil să aplice procedurile naționale și aliate în operații în care componentele și structura de forțe întrunite sunt implicate. Aplicarea principiilor de artă operativă în operații curente, dar și viitoare, până la gestionarea opțiunilor strategice de răspuns la crize, reprezintă o sarcină a studenților noștri, precum și o preocupare a corpului de cadre didactice ca obiective ale procesului de predare-învățare.

Competențele pe care le urmărim să le dezvoltăm aparțin nivelurilor tactic, operativ și strategic, cu accent pe primele două la un grad de performanță peste mediu și introducerea elementelor de bază pentru al treilea nivel, cel strategic. Astfel, este vizată dezvoltarea următoarelor competențe:

- înțelegerea procedurilor specifice domeniului operațional;
- aplicarea proceselor de planificare specifice unor comandamente;
- integrarea procedurilor de planificare la nivel tactic și operativ;

- aplicarea procedurilor specifice procesului de luare a deciziilor;
- aplicarea fundamentelor artei militare în operații maritime;
- aplicarea creativă a lecțiilor învățate în procesul de planificare a operațiilor maritime;
- dezvoltarea abilității masteranzilor în aplicarea procedurilor de management al spațiului de luptă maritim;
- cunoașterea și aplicarea principiilor procesului de targeting;
- aplicarea elementelor de artă operativă maritimă;
- folosirea gândirii critice;
- aplicarea principiilor de leadership.

Din punct de vedere al conținuturilor educaționale, utilizând instrumente științifice adaptate preocupărilor cadrelor didactice, precum și nevoilor studenților noștri și așteptărilor Forțelor Navale Române, grupul de cadre didactice din Departamentul Forțe Navale al Facultății de Comandă și Stat Major din Universitatea Națională de Apărare „Carol I” a dezvoltat cadrul doctrinar existent în domeniul luptei la litoral (Scipanov, Nistor, 2020), în mări închise și semi-închise (Nistor, Scipanov, 2021), în leadership (Cioranu, 2021, pp. 1-6), operații multi-domeniu (Chiorcea, Cucinschi, 2022), conducere militară (Chiorcea, Cioranu, 2021, pp. 125-135) și în alte domenii de interes.

Chiar dacă, acum, suntem într-un amplu proces de digitalizare, care vizează modernizarea infrastructurii informatice și introducerea de programe specializate pentru derularea procesului de predare-învățare-evaluare specifice domeniului securității naționale, cercetarea prin metode clasice din domeniul științe militare (Scipanov, 2022, pp. 1-100), în folosul învățământului și al îmbunătățirii conținuturilor doctrinare ale beneficiarilor, continuă. Astfel, putem astăzi să enumerăm o serie de rezultate ale cercetării în domeniu, în principal pe cele obținute de creuzetul Departamentului Forțelor Navale, structură specializată în domeniul maritim din universitate.

ADAPTAREA ARTEI OPERATIVE MARITIME LA DINAMICA ACȚIUNILOR MILITARE MODERNE

Plecând de la tripticul pe care se fundamentează strategia de apărare națională, căi-mijloace-finalități (Scipanov, 2020, pp. 68-87), au fost dezbătute și analizate diferite scenarii tactice și operative, bazate pe principiile luptei armate și în concordanță cu legile generale ale războiului, așa cum au fost ele aplicate și în războiul din Ucraina.

Astfel, principiile luptei armate în mediul maritim au fost abordate din două perspective:

1. Ce mijloace navale sunt necesare pentru a duce la bun sfârșit o misiune stabilită sau de a contribui la desfășurarea unei misiuni întrunite, în funcție de varianta de răspuns stabilită/finalitatea dorită.
2. Care este contribuția Forțelor Navale Române/FNR la operația întrunită, în funcție de finalitatea stabilită prin misiunea comună.

Din punct de vedere al finalităților, au fost analizate opțiunile militare de răspuns, transpuse în acțiuni militare în mediul maritim, pentru care au fost identificate căile de punere în aplicare pe baza principiilor artei operative maritime.

Astfel, s-a simțit nevoia introducerii în scenariile testate în cadrul jocurilor de război a unor capacități navale care să răspundă amenințărilor mediului operațional. Acestea s-au materializat prin introducerea în baza de date a jocurilor de război simulate a unor mijloace tehnice moderne propuse spre achiziție sau aflate în dotarea unor flote aliate.

Se poate menționa utilizarea de platforme navale, fregate și corvete cu capacități moderne, sisteme de rachete navale și de coastă cu rază scurtă și medie de acțiune, vehicule autonome sau fără pilot, de suprafață sau submarine, de care FNR ar avea nevoie pentru creșterea contribuției la menținerea securității regionale.

Ca urmare a lecțiilor identificate și învățate din conflictul din Ucraina, un aspect important, rezultat în urma analizei contribuției forțelor navale în acțiunea întrunită la litoral, îl reprezintă identificarea capacităților forțelor terestre, care ar putea completa sau chiar suplini capacitățile forțelor navale de limitare a folosirii mării.

În acest context, a apărut necesitatea dezvoltării noului concept, operație multidomeniu (Cucinschi, 2021, pp. 140-151), operație care, în condițiile războiului hibrid, realizează asimetria în angajarea unui adversar cu capacități superioare tehnologic sau numeric, oferind avantaje în condiții defensive.

În concluzie, programele de învățământ au fost permanent adaptate acestor situații, unele previzionate și testate anterior începerii războiului, altele fiind identificate și validate pe timpul desfășurării graduale a acestuia.

Rezultatele obținute au fost în domeniul teoretic și acțional, astfel:

În domeniul teoretic:

- adaptarea doctrinară și dezvoltarea conceptelor specifice artei operative maritime;
- validarea unor tactici navale în condițiile utilizării unor vectori moderni care utilizează inteligența artificială, prin jocuri de război și simulare asistată;

- dezvoltarea conștiinței maritime și de leadership organizațional;
- identificarea concretă a contribuției FNR la operația întrunită la litoral.

În domeniul acțional:

- optimizarea și adaptarea procedurilor de răspuns la amenințări multiple în teatrul de operații maritim;
- identificarea unor reguli de angajare în situații concrete;
- dezvoltarea abilităților decizionale în situații specifice;
- validarea unor scenarii pe baza amenințărilor reale la adresa securității maritime;
- însușirea și aplicarea principiilor planificării operaționale.

S-au putut identifica rolul și locul capacităților Forțele Navale Române actuale în acțiunile militare desfășurate în mări închise și semi-inchise, în special rolul deținerii unei flote care să poată restabili și menține liniile de comunicații maritime imediat după terminarea conflictului. Acest aspect a fost uneori pierdut din vedere, chiar de către factorii de decizie, însă, odată cu acțiunea din Ucraina, potențialul Forțelor Navale Române de a asigura siguranța navigației a fost reafirmat și necesită o dezbateră separată.

REZULTATE ALE APLICĂRII ARTEI OPERATIVE MARITIME ÎN PROCESUL EDUCAȚIONAL. SOLUȚII DOCTRINARE ȘI ACȚIONAL-STRUCTURALE

În continuare, ca urmare a experienței personale și a rezultatelor obținute în urma aplicării principiilor artei operative maritime, doresc să prezint unele rezultate ale analizei privind modul de acțiune al unei flote în mări închise/semi-inchise. Din punct de vedere conceptual/doctrinar, în funcție de evoluția războiului din Ucraina, am rafinat unele obiective didactice, prin care ne-am propus atingerea unor noi rezultate ale învățării, în raport și cu nevoile beneficiarului în domeniul maritim, Forțele Navale Române. Astfel, în ultima perioadă, împreună cu colectivul de cadre didactice și grupele de masteranzi de la programul de conducere interarme-forțe navale, am aplicat principiile artei operative în acțiuni militare simulate în raport cu amenințările reale din Marea Neagră, caracterizată ca o mare semi-inchisă (Nistor, Scipanov, 2021).

Concluziile extrase din rezultatele jocurilor de război și pe baza unor decizii acționale observate ca urmare a războiului din Ucraina au permis validarea unor concepte specifice acțiunilor amfibii, riverane, întrunite, multi-domeniu și hibride, care au fost în atenția Departamentului Forțe Navale din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

Din punct de vedere acțional, rezultatele obținute ne-au condus spre identificarea unor capacități necesare, care să răspundă unor amenințări din spectre diferite în mediul maritim sau care să contribuie la contracararea acestor amenințări.

Capacitățile necesare, destinate opțiunilor de răspuns pentru diferite tipuri de amenințări, au rezultat în urma aplicării unor principii de folosire în luptă a genurilor de forțe, dar și a unui *modus operandi* identificat în războiul din Ucraina.

Capacitățile identificate sunt:

- rachete de coastă;
- baraje de mine.

Acțiunile identificate sunt din spectrul acțiunilor întrunite, astfel:

- acțiunea combinată a forțelor navale și terestre la litoral;
- utilizarea dronelor tactice și operative;
- acțiuni de supraveghere/recunoaștere;
- informare reciprocă în timp real.

Concluziile de tip acțional au rezultat ca urmare a aplicării artei operative maritime, constând în validarea unor tactici existente sau adaptarea tacticilor existente la capacitățile aflate în înzestrarea Forțelor Navale Române sau cele în curs de înzestrare. Factorii care au influențat decizia acțională au fost:

- mediul de acțiune (suprafață, aerian sau submarin);
- limitarea folosirii mării cu sprijin de la litoral;
- platformele navale;
- vectorii/armamentul utilizat;
- surprinderea;
- acțiunea întrunită;
- targetingul;
- lovituri combinate de pe mare și de la litoral
- rapoartele de evaluare eficiență/eficacitate;
- efectele estimate/efectele observate.

Dintre cele mai eficiente contribuții ale FNR la acțiunea întrunită o reprezintă măsurile de limitare a folosirii mării (Sea Denial), precum:

- realizarea imaginii operaționale maritime recunoscute;
- furnizarea de informații în timp real;
- descurajarea prin prezență navală;
- minarea; această acțiune oferă o serie de efecte estimate, ca fiind:
 - întârziere;
 - canalizare;

- nimicire/neutralizare/scoatere din luptă;
- alegerea unor alte cursuri de acțiune;
- dislocarea de forțe suplimentare de dragaj și protecția forței.
- managementul acțiunilor operaționale maritime și al pierderilor inamicului.

În finalul acestui demers, structurând rezultatele obținute în urma celor prezentate în raport cu nivelurile artei militare (strategic, operativ, tactic), pot fi prezentate unele aspecte relevante acțiunii la litoral în condițiile unei mării semi-închise. Cu alte cuvinte, rezultatul analizei din cadrul acestui demers se fundamentează și pe lecțiile învățate în urma acțiunilor militare desfășurate în proximitatea vestică a Mării Negre. Dacă subliniem și faptul că aceste acțiuni au influențat modul de răspuns al Forțelor Navale Române la amenințările din spațiul maritim, constatăm că demersul capătă fundament, potrivit considerațiilor relevante în continuare:

❖ *din punct de vedere strategic:*

Se poate sublinia rolul submarinelor, al aviației maritime și obținerea de informații în timp real. Prin aplicarea principiilor de luptă specifice folosirii în luptă a submarinelor în mediul specific, supravegherea, informarea forțelor proprii și secretul acțiunii sunt cele mai mari avantaje oferite de această capacitate.

Aviația poate asigura un grad de control al spațiului aerian, care permite forțelor navale să asigure un grad minim de control al spațiului maritim, astfel obligă inamicul să-și schimbe opțiunile de răspuns. De asemenea, la acest nivel, acțiunea aviației în spațiul maritim oferă forțelor navale și terestre în apărare la litoral avantaje tactic-operative.

Avantajul informațional permite reprezentarea realității zonei de operații nemaritime prin realizarea imaginii maritime recunoscute/RMP (Recognize Maritime Picture) și identificare pozitivă a țintelor navale.

❖ *din punct de vedere operativ:*

Existența unor submarine în aria de operații obligă inamicul să acorde o mai mare atenție acestui tip de amenințare submarină și să disloce forțe suplimentare pentru căutarea, descoperirea și neutralizarea amenințării. Mijloacele desfășurate sunt nave specializate (fregate și corvete), aviație antisubmarine și submarine, sisteme de supraveghere antisubmarine.

Rezultă, astfel, o creștere a rolului forțelor aeriene cu baza la sol, care pot angaja grupările navale operative ale adversarului pe timpul formării, traversării și apropierea de litoral. De altfel, aviația maritimă reprezintă cea mai mare amenințare nu numai la adresa grupărilor navale aflate pe mare sau în porturi, ci și asupra obiectivelor portuare și a comunicațiilor maritime.

Este amplificat rolul forțelor terestre, care pot prelua o serie de sarcini esențiale ale forțelor navale, în condițiile duplicării unor capacități acționale la litoral.

Însă, în domeniul maritim, cel mai important aspect la nivel operativ îl reprezintă acțiunea de minare, care este cea mai la îndemână acțiune a unei forțe întrunite de apărare a litoralului și de limitare a folosirii mării de către un inamic superior numeric. La această operație complexă, care necesită o abordare/execuție întrunită, trebuie să contribuie toate genurile de forțe navale, aeriene și terestre, care au capacități de luptă la litoral.

❖ *din punct de vedere tactic:*

Crește rolul grupărilor navale neomogene, destinate îndeplinirii unor misiuni complexe, cu o paletă mai largă de sarcini specifice.

Se oferă avantaje tactice forțelor terestre aflate în apărare la litoral prin informare în timp real, oferind timp de reorganizare a dispozitivului de apărare de la litoral.

Întârzierea, canalizarea și diminuarea forțelor adverse prin valorificarea efectelor de aplicare a măsurilor de limitare a folosirii mării înseamnă transferarea către forțele terestre aflate în apărare a unui inamic slăbit. În aceste condiții, se pot alege zone nefavorabile debarcării, unde inamicul canalizat întâmpină probleme pe timpul proiecției forței la litoral.

CONCLUZII

Având în vedere cele prezentate, se poate concluziona faptul că evenimentele din Ucraina și acțiunile militare desfășurate în zona de conflict, în special cele din mediul maritim și la litoral, au influențat modul de abordare a unor aspecte didactice. Astfel, demersul subliniază modul cum aceste acțiuni militare au influențat conținuturile educaționale, fișele unor discipline și, implicit, programa analitică a specializării de masterat *Conducere interarme forțe navale*.

Se poate considera faptul că demersul cadrelor didactice din Departamentul Forțe Navale a fost util în direcția actualizării tematicii în domeniul artei militare, în general, și al artei operative maritime, în special, domeniul specific programului de masterat conducere-interarme forțe navale. Ca urmare a acestor rezultate, pe timpul procesului de predare-învățare, s-a intervenit permanent pentru rafinarea și optimizarea conținuturilor educaționale, principalul rezultat fiind adaptarea procesului educațional în raport cu evoluția artei militare.

Din punct de vedere al artei militare, rezultatul a fost util actualizării unor concepte doctrinare și validării anumitor teorii, care, prin aplicarea ingenioasă

a unor principii ale luptei armate, au reafirmat gândirea critică drept instrument de luare a deciziei de către viitorii planificatorii militari. Consider că, prin observarea atentă a modului de acțiune al actorilor implicați în conflictul din Ucraina, am putut realiza adaptarea unor tactici navale clasice la dinamica mediului operațional, reafirmând rolul artei operative în cadrul procesului educațional militar superior. Prin aceasta, consider că am contribuit la adaptarea artei operative maritime la dinamica acțiunilor militare moderne caracterizate de principii ale acțiunii întrunite.

Din punct de vedere acțional, aplicarea principiilor din spectrul artei operative maritime a permis identificarea celor mai eficiente contribuții ale FNR la operația întrunită, în condițiile desfășurării acesteia la litoral. Mai mult de atât, experiența în domeniu a permis identificarea acestor contribuții în raport cu caracteristicile Mării Negre, ca mare semi-închisă. Rezultatul obținut a reafirmat rolul dual al cercetării în domeniu, utilizând instrumente din domeniul științelor militare, având în vedere faptul că s-au identificat exact contribuțiile capabilităților navale la operația întrunită, dar și necesarul de capabilități prin care răspunsul militar în domeniul maritim să eficientizeze acțiunea întrunită.

În finalul acestui demers, pot concluziona rolul determinant al cercetării în folosul învățământului militar superior, care, prin observarea continuă a evenimentelor din Ucraina, au dus la adaptare doctrinară, educațională și acțională.

BIBLIOGRAFIE:

1. Chiorcea, I., cdor. (r.) prof. univ. dr., Cucinschi, L.A., cpt. cdor. instr. avn. drd. ing. (2022). *Modalități de a oferi un avantaj operațional Forțelor Navale în operația întrunită și operația multi-domeniu*. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, cota D.4815.
2. Chiorcea, I., Cioranu, I. (2021). *Integrarea proceselor de dezvoltare a capabilităților, demers necesar în vederea creșterii nivelului de eficacitate*. În *Revista Impact Strategic*, nr. 2/2021. ISSN Print: 1582-6511, ISSN Online: 1842-810X, pp. 125-135.
3. Cioranu, I. (2021). *Gândirea critică în leadershipul militar*. În revista *Colocviu Strategic*, nr. 14/2021, e-ISSN: 1842-8096, pp. 1-6.
4. Cucinschi, L.A. (2021). *Impactul operației multi-domeniu asupra strategiei militare*. În revista *Gândirea militară românească*, nr. 1/2021. ISSN Print: 1454-0460, ISSN Online: 1842-8231, pp. 140-151.
5. Nistor, F., Scipanov, L.V. (2021). *The influence of Black Sea characteristics over joint operations*. DOI: <https://doi.org/10.53477/1841-5784-21-13>, vol. 80, nr. 3. În revista *Impact Strategic*, https://revista.unap.ro/index.php/Impact_en/article/view/1336, accesat la 12 octombrie 2022.
6. Scipanov, L.A. (2020). *Posibile soluții de realizare a unei strategii. Identificarea locului strategiei maritime/Possible solutions for the implementation of a strategy. The place of maritime strategy*. În revista *Gândirea militară românească*, nr. 3. ISSN Print: 1454-0460, ISSN Online: 1842-8231, pp. 68-87.

7. Scipanov, L.V., Nistor, F. (2020). *Coastal infrastructures-multipurpose civil fit-up works and their role in defence and security*. International Management Conference-IMC-2020. București: ASE (noiembrie). DOI: 10.24818/IMC/2020/01.02.
8. Scipanov, L.V., Totir, V. (2022). *Wargaming theory*. The 18th International Scientific Conference “STRATEGIES XXI” Technologies – military applications, simulations and resources. București: U.N.Ap. „Carol I”.
9. Totir, V., Scipanov, L.V. (2022). *NATO – RUSSIA crisis of 2022. Taking lessons from the previous crisis*. The 18th International Scientific conference “STRATEGIES XXI” Technologies, loc. cit.
10. Scipanov, L.V., cdor. conf.univ.dr.ing. (coordonator). *STUDIU – Metodologii de cercetare și etică academică în domeniul Științe Militare*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, cota: C 1747, 2022, pp. 1-100.
11. ESDC (2021). *Sectorial Qualifications Framework for the Military Offices Profession*. European Security & Defence College/ESDC. Luxemburg: Publication Office of the European Union.
12. https://revista.unap.ro/index.php/Impact_en/article/view/1336, accesat la 10 octombrie 2022.